İTMÂM-I TEMYÎZ (MAHMUD ESAD)

reddiye
Mahmud Esad Seydişehrî (d. 1272/1855 - ö. 1336/1918)

1882, Anadolu-Osmanlı Sahası, Yazılı Edebiyat / Divan Edebiyatı, 19. Yüzyıl , Türkçe, Arap Alfabesi, Mensur,Telif, Belâgat Kitabı

ISBN: 978-9944-237-87-1

Abdurrahman Süreyya'nın *Belâgat-i Osmâniyye* eleştirisine reddiye. *Belâgat-i Osmâniyye*'nin 1881'de ilk cüzünün yayımlanmasından bir buçuk ay kadar sonra 1882'de Abdurrahman Süreyya (d. 1257/1841 - ö. 1322/1904), *Ta'lîkât-ı Belâgat-i Osmâniyye*'yi yayımlayarak bu eseri bazı yönlerden tenkit etmiştir. Hacı İbrâhim Efendi (d. 1242/1826 - ö. 1306/1888), *Ta'lîkât*'ın eleştirilerine cevaplar yazarak bunu *Temyîz-i Ta'lîkât* adı ile 1882'de yayımlamıştır. On dokuz sayfadan oluşan *İtmâm-ı Temyîz* ise 10 Cemaziyelevvel 1299/30 Mart 1882 tarihinde Matbaa-i Osmaniyye'de basılmıştır. İBB Atatürk Kitaplığı'nda Bel_Osm_K.00555/07 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Eserin ismi, Hacı İbrahim Efendi'nin adı geçen *Temyîz-i Ta'lîkât* risalesine atfen, *İtmâm-ı Temyîz* (*Temyîz*'i tamamlama) olarak seçilmiştir. Hacı İbrahim Efendi, *Temyîz-i Ta'lîkât* eseriyle Abdurrahman Süreyya'nın *Ta'lîkât-ı Belâgat-i Osmâniyye*'de Ahmed Cevdet Paşa'ya (d. 1238/1823 - ö. 1313/1895) karşı dile getirdiği tenkitlere cevaplar vermiştir. Fakat Mahmud Esad'ın girişte ifade ettiği üzere bunlar *Belâgat-i Osmâniyye*'nin mantıkla alakalı olan lâhika bölümüne kadarki eleştirilerin edebî kısmına dair cevaplar içermekte olup kelami meseleleri içermemektedir. Oysa Abdurrahman Süreyya'nın *Ta'lîkât*'ında ve daha sonraki gazete yazılarında, *Belâgat-i Osmâniyye*'nin lâhika bölümündeki mantık bahisleriyle alakalı olarak da Cevdet Paşa'ya tenkitler yöneltilmektedir. Müellif, eserini bu eksiği gidermek üzere kaleme aldığını beyan etmektedir (Uyan 2023).

İtmâm-ı Temyîz, muhtevası açısından on dokuzuncu yüzyıldaki yoğun edebî ve belağı tartışmalar arasında farklı bir konumda bulunmaktadır. Peygamberlerin sözlerinin mantık açısından hangi önerme türü olduğu, "Allah birdir" önermesinin zanni mi yoksa kati/yakini mi olduğu gibi konulara dönem eserleri olan *Hall-i Ta'lîkât* ve *Redd-i Tahlîl*'de de kısaca değinilmiştir. Ancak *İtmâm-ı Temyîz*'de buna üçüncü bir mesele olan ve Abdurrahman Süreyya'nın (1299/1882: 3) bir gazete yazısından alınan "Allah'ın varlığı ve birliğinin apaçık bilinmesi takdirinde peygamber gönderilmesine ihtiyaç olmazdı" iddiası da eklenmiş ve eser tamamen bu konulara hasredilerek uzun izahlar yapılmıştır. Bu bakımdan, tartışmaların nerelere uzandığını göstermesi yönüyle ve edebiyat/belagat tarihi yanında kültür tarihi açısından da ilginç bir metin ortaya çıkmıştır.

Eserde savuşturulmaya, çürütülmeye çalışılan iddialar bir belagat eleştirisi metninden alınmıştır; içerik olarak bakıldığında kelam (itikat-ilahiyat), hâkim ve merkezî konumdadır; içeriğin ve ulaşılmak istenen gayenin ölçüsü ve metodu ise mantık ilmidir. Mantık burada bir araç veya delil yöntemi olarak kullanılmış ve meşhur iki kelam ve mantık kitabı olan *Burhân-ı Gelenbevî* ve *Şerh-i Mevâkıf* ile tartışmanın teorik temelleri atılmıştır. Bunun dışında bu eserlere yazılan şerh ve haşiyelerden, temel akait ve fıkıh usulü eserlerinden yapılan alıntılar da başka destekleyici argümanlar olarak kullanılmıştır (Uyan 2023).

Eserin inceleme ve çeviri yazılı neşrini içeren bir çalışma Ömer Uyan tarafından hazırlanmış olup 2023 yılında kitap bölümü olarak basılması planlanmaktadır.

Yazarın biyografisi için bk. "Mahmûd Es'ad, Konya Seydişehirli". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/mahmud-esad-konya-seydisehirli

Madde Yazarı: **Dr. Ömer UYAN**

Yayın Tarihi: **01/12/2022**

Eserden Örnekler

Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm
Belâgat-i Osmâniyye hakkında mevzû'-i bahs olan mesâ'ilin kısm-ı edebîsini lâhikaya kadar *Temyîz-i Ta'lîkât* risâlesi fasl etmiş ise de mesâ'il-i kelâmiyyeye ta'arruz etmediginden bi-hasebi't-tarîk-i fakîr dahi mes'elenin o cihetini tafsîl ve *Ta'lîkât-ı Belâgat-i Osmâniyye* risâlesinde ve onun hâricinde olarak sâha-i matbû'âtda deverân eden mebâhisde vukû'a getirilen sehviyyâtın redd ve def'ine bir tashîh-i karâr sûretinde teşebbüs edelim. İşbu sehviyyât üç mes'eleden ibâret olarak birincisi ahbâr-ı enbiyânın makbûlâtdan olup olmaması, ikincisi "Allâhu vâhidun" kaziyyesinin zanniyye olup olmaması, üçüncüsü vahdet-i ulûhiyyet bedîhî olaydı bi'set-i enbiyâya hâcet olup olmadığı mes'eleleridir.

Bu madde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü Projesi kapsamında hazırlanmıştır. http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/itmam-i-temyiz-mahmud-esad bağlantısı üzerinden ulaşılabilir.

Mes’eleniñ tedkîki için evvel emrde kaziyyeye dâ’ir ba’zı tafsîlâtın beyânına lüzûm görülmekle kaziyyenin taksîmâtının beyânına şurû’ olundu. Bu husûsda en ziyâde elde tedâvül eden ve en mu’teber bulunan kitâb [olan] *Burhân-ı Gelenbevî*’nin “mevâdd-ı edille” bahsiyle, bahsin ekser cihetleri ta’alluk etdiginden tolayı *Şerh-i Mevâkıf*’ın îcâb eden ba’zı fıkraları aynen tercüme ve [bunlara] ba’zı mülâhazât ilâve olunur (...)
Hülâsa-i kelâm, sâhib-i Ta'lîkât’ın vücûd ve vahdâniyyet-i Vâcib’in bilinmesi enbiyâ-yı izâma mütevakkıf idigi ve enbiyâya bundan başka bir hâcet görülemedigi yolundaki neşriyyâtı kütüb-i usûl ve kelâma mugâyir görünmekle ve bu bâbda olan hatâsı tashîh edilmekle bu sûretle üçüncü mes'ele dahi faysal-pezîr olmuş oldu (Mahmud Esad 1299/1882: 2, 19).

Kaynakça

Abdurrahman Süreyya (1299/1882). “Tezkiye-i Nefs”. *Tercümân-ı Hakîkat.* 1084: 2-3.

Mahmud Esad (1299/1882). *İtmâm-ı Temyîz*. İstanbul: Matbaa-i Osmaniyye.

Uyan, Ömer (2023). "Belâgat-i Osmâniyye Etrafındaki Tartışmaların Kelam (İtikat İlahiyat) Alanına Taşınması: Mahmud Esad’ın İtmâm-ı Temyîz Adlı Risalesi". (Yayım Aşamasında).

Atıf Bilgileri

UYAN, Ömer. "İTMÂM-I TEMYÎZ (MAHMUD ESAD)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/itmam-i-temyiz-mahmud-esad. [Erişim Tarihi: 21 Aralık 2022].

Bu madde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü Projesi kapsamında hazırlanmıştır. http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/itmam-i-temyiz-mahmud-esad bağlantısı üzerinden ulaşılabilir.